

ОРГАНСКА ПОЉОПРИВРЕДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

ORGANIC AGRICULTURE IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Светлана Рољевић Николић^{1*}, Јонел Субић¹

¹*Институт за економику пољопривреде, улица Волгина бр. 15, 1160 Београд, Србија,*

*Аутор за кореспонденцију – контакт: svetlana_r@iep.bg.ac.rs

РЕЗИМЕ

Република Србија има снажне природне потенцијале за развој органске пољопривреде, што се огледа и у чињеници да је у нашој земљи расположива обрадива површина по глави становника два и по пута већа у односу на светски просек. Са друге стране, органска производња у Србији је још увек веома слабо заступљена и покрива свега 0,42% коришћеног пољопривредног земљишта. Највише површина под органском производњом налази се у региону Војводине (53,7%), затим у Јужној и Источној Србији (32,4%), Шумадији и Западној Србији (13,7%), а најмање у региону Београда (0,03%). У структури биљне производње назаступљеније су површине под житом, воћем и крмним биљем, док је у сточарству доминантно заступљен узгој стоке и живине. Један од кључних разлога недовољне искоришћености природних потенцијала у правцу органске пољопривреде јесте нестабилна подршка државе како у погледу мера тако и средстава, што веома неповољно утиче на произвођаче да се окрену овом еколошки прихватљивом и одрживом систему производње хране.

КЉУЧНЕ РЕЧИ

Органска пољопривреда, потенцијали, површине, региони, подстицаји.

ABSTRACT

The Republic of Serbia has strong natural potentials for the development of organic agriculture, which is reflected in the fact that in our country available arable land per capita is two and a half times higher than the world average. On the other hand, organic production in Serbia is still very poorly represented and covers only 0.42% of used agricultural land. The largest area under organic production is in the region of Vojvodina (53.7%), then in Southern and Eastern Serbia (32.4%), Sumadija and Western Serbia (13.7%), and the least in the region of Belgrade (0.03%). In the structure of plant production, the most abundant areas are under cereals, fruits and fodder is more frequent, while in cattle breeding cattle and livestock are predominantly represented. One of the key reasons for insufficient utilization of natural resources in the direction of organic agriculture is unstable state support both in terms of measures and resources, which very adversely affects producers to turn to this environmentally acceptable and sustainable production system.

KEYWORDS

Organic agriculture, potentials, areas, regions, subsidies.

1. УВОД

Растући притисак услед повећања глобалне популације намтноу је потребу коришћења агрохемикалија и генетски модификованих организама како би се повећала продуктивност усева и задовољиле све веће потребе за храном. Међутим, дугорочна и прекомерна употреба хемикалија довела је до опасности по здравље људи и земљишта уз загађење животне средине. Зато се пољопривредници широм света подстичу да своје постојеће производне системе преточе у органску производњу. Наиме, органска пољопривреда представља систем производње хране који у великој мери искључује коришћење синтетичких ђубрива, пестицида, регулатора раста и адитива, а њен основни циљ јесте еколошка, социјална и економска одрживост. Кључне карактеристике овог производног система подразумевају дугорочну заштиту плодности земљишта одржавањем нивоа органске материје, подстицање биолошке активности земљишта, пажљиву обраду, снабдевање азотом гајењем легуминоза и биолошком фиксацијом азота, ефикасно коришћење органских материјала укључујући остатке усева и органског ђубрива са фарме, као и биолошке начине контроле болести и штеточина који се првенствено ослањају на ротацију усева, природне предаторе, примену органских ђубрива и гајење локално адаптираних и отпорних сорти (Рољевић & сар.,2012).

Република Србија има велике до сада недовољно валоризоване еколошке, економске и социјалне капацитете пољопривредне производње. Природне карактеристике земљишта, расположивост водних ресурса и погодност климе дају шире оквире структурирању пољопривреде која би на таквим основама могла бити рентабилна и одржива (Рољевић Николић & Вуковић,2016). Због бројних негативних утицаја, насталих превасходно човековим деловањем, долази до деградације земљишта и смањивања пољопривредних површина по глави становника. Према подацима Светске банке (2015), доступна обрадива површина по глави становника на глобалном нивоу износи 0,19 ха, док је та површина у Србији за 2,5 пута већа и износи 0,44 ха пољопривредног земљишта по становнику. Распоживост пољопривредним земљиштем даје Србији компаративну предност за развој пољопривреде у смеру чистије и производње довољних количина хране веома високог квалитета (Филиповић & сар.,2013). Истовремено, то не значи да разумно, односно одрживо, коришћење овог природног ресурса не треба да буде приоритет у сваком даљем стратегијском планирању развоја целокупне заједнице, како руралне тако и урбане.

2. ОРГАНСКА ПОЉОПРИВРЕДА У СРБИЈИ

Иако је на нашим просторима присутна скоро тридесет година органска пољопривреда још увек није достигла своје реалне димензије будући да површине под органском производњом покривају свега 14. 358 ха од

укупно 3. 437. 423 ха коришћеног пољопривредног земљишта. У структури коришћења површина под органском производњом доминантно су заступљене обрадиве површине са 90%, док ливаде и пашњаци чине 10% органских површина. Када је у питању биљна производња, на органским површинама доминира узгој жита (32%), воћа (25%) и индустријског биља (20%) (МПШВ,2016а).

У сектору производње жита, најзначајније су заступљени пшеница (46,4%), кукуруз (21,4%) и јечам (9,4%), док се преостала права и просолика жита гаје на знатно мањим површинама.

Најзаступљеније врсте индустријског биља су сунцокрет (58,5%), соја (19,8%) и уљана репица (18,4%), а крмног биља луцерка (42,0%), сточни грашак (33,2%) и лупина (8,4%).

На органским површинама присутне су чак 43 врсте поврћа, што указује на погодност нашег поднебља за успевање великог броја врста чак и без система интензивне производње и заштите усева. У оквиру органске производње поврћа доминантно је заступљено гајење пасуља, под којим се налази 13,8% укупних површина под органским поврћем. Затим следе тиква и кромпир са уделом од по 11,7%, парадајз (5,6%) и црни лук (5%).

Трећину површина под органским воћем покрива малина. Систем органског узгоја малине најзаступљенији је у Мачванском (596 ха), Топличком (170 ха) и Расинском округу (92 ха). Осим малине, значајно је заступљена и производња органске јабуке (24%), шљиве (18%), вишње (9,7%) и купине (6,1%).

Табела 1. Површине под органском производњом у регионима у Србији

Република/Регион	Коришћено пољопривредно земљиште	Површине органском производњом	Удео органских површина под КПЗ (%)
Република Србија	3. 437. 423	14. 357,96	0,42
Београдски регион	136. 389	38,13	0,03
Регион Војводине	1. 608. 896	7. 706,44	0,48
Регион Шумадије и Западне Србије	1. 014. 210	1. 963,11	0,19
Регион Јужне и Источне Србије	677. 928	4. 650,28	0,69

Извор: РЗС и МПШВ

Посматрано кроз просторни распоред, подаци Министарства пољопривреде, шумарства и водоривреде указују да се највише површина под органском производњом у Србији налази у региону Војводине (53,7%), затим у Јужној и Источној Србији (32,4%), Шумадији и Западној Србији (13,7%) а најмање у региону Београда (0,03%) (Табела 1).

Са друге стране, највећи удео органских површина у укупном КПЗ има **регион Јужне и Источне Србије** (Табела 1). У овом региону на органским површинама доминира производња воћа (37%) и жита (25,4%). Такође, у овом региону налажи се и **58% органских површина ливада и пашњака у Републици Србији** (Табела 2).

Табела 2. Органска производња по регионима и удео у површинама на републичком нивоу

Република/ Регион	Београдски регион		Регион Војводине		Регион Шумадије и Западне Србије		Регион Јужне и Источне Србије	
	Површи не, ха	%	Површи не, ха	%	Површи не, ха	%	Површи не, ха	%
Жита	2,57	0,06	3. 335,51	72,40	86,47	1,88	1. 182,79	25,67
Индустриј ско биље	0,00	0,00	2. 260,45	77,46	1,66	0,06	656,23	22,49
Поврће	6,10	3,31	138,52	75,16	27,32	14,83	12,35	6,70
Крмно биље	0,89	0,07	1. 269,20	94,11	26,70	1,98	51,89	3,85
Воће	8,20	0,23	115,64	3,27	1. 688,16	47,81	1. 719,02	48,68
Лековито и ароматичн о биље	0,00	0,00	9,59	8,53	65,40	58,14	37,49	33,33
Остало	19,96	8,80	36,36	16,02	10,45	4,60	160,13	70,58
Укупна обрадива површина	37,71	0,29	7. 165,26	55,42	1. 906,17	14,74	3. 819,89	29,55
Ливаде/ пашњаци	0,42	0,03	541,18	37,87	56,93	3,98	830,39	58,11
Укупна површина	38,13	0,27	7. 706,44	53,67	1. 963,11	13,67	4. 650,28	32,39

Извор: МПШВ, 2016а

У *региону Војводине* површине под органском производњом чине 0,48% КПЗ. У овом региону доминантно је заступљена производња жита (43,3%), индустријског (29,3%) и крмног биља (16,5%) (Табела 2). Осим тога, регион Војводине представља и кључно поднебље за производњу органског поврћа, обизиром да се у овом региону налази **75,2% органских површина под поврћем у Републици Србији.**

Површине под органском пољопривредном производњом у *Шумадији и Западној Србији* чине свег 0,19% КПЗ овог региона. Доминантно је заступљена производња воћа која се практикује на 82% органских површина у региону (Табела 2). Следеће по величини су **површине под лековитим и ароматичним биљем, које чине 58% ових површина у Републици Србији.**

Када је у питању органска сточарска производња, узгој живине (56%), говеда (76%) и коза (76%) сконцентрисан је на подручју Војводине. Са друге стране, узгој оваца (58%), свиња (100%) и пчела (38%) доминантан је у Јужној и Источној Србији (МПШВ,2016а). Субјекти укључени у ланац снабдевања органским производима. На основу извештаја овлашћених контролних организација у 2016. години, број субјеката укључених систем снабдевања органским производима у нашој земљи износи 390.

Највећи број субјеката бави се биљном производњом (286), а зантно мање сточарством (37) и пчеларством (12), док се сакупљањем бави њих 25. Прерадом органских производа бави се 100 субјеката, увозом 51, а извозом 59 субјеката. Највећи број учесника у ланцу снабдевања органском храном у Србији су физичка лица, њих 202, док преосталих 188 чине правна лица, предузетници и образовно-научне институције (МПШВ,2016б).

Тржиште органских производа. Домаће тржиште органских производа још увек је недовољно развијено, иако је последњих година приметан његов значајнији раст, настао као резултат подизања свести не само потрошача, већ и произвођача, о значају и предностима органске производње. Органски производи најзаступљенији су у већим градским срединама, како због куповне моћи грађана, тако и због доступности информација о предностима које ови производи нуде. Значајан утицај на раст производње и потрошње органске хране у нашој земљи омогућила је доступност органских производа на полицама малопродајних објеката већих ланаца супермаркета. На овај начин су органски производи постали доступни већем броју потрошача који су ранијих година ове производе могли да купују само у малобројним специјализованим продавницама, на малом броју зелених пијаца и на "кућном прагу" самих произвођача. Према подацима Управе царина вредност извоза органских производа из Србије у 2015. години износила је 19. 573. 389 евра, што је 5 пута више у поређењу са 2012. годином. Када је у питању извоз производа органског порекла, подаци Управе царина указују да се највише органских производа извезе у земље Европске уније (70%), тачније у Немачку, Холандију, Белгију и

Аустрију, као и у Сједињене Америчке Државе (22%) што у укупном износу чини 92%.

3. МЕРЕ ПОДРШКЕ ПОЉОПРИВРЕДИ И ОРГАНСКОЈ ПРОИЗВОДЊИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Са системским и структуралним реформама пољопривредног сектора у Републици Србији започето је после 2000. године, од када су пољопривредна и рурална политика прошле кроз неколико фаза. Уређивање система подстицаја пољопривреде Законом, а не уредбама био је једини начин да се успостави функционалан и транспарентан механизам имплементације подстицаја у области пољопривреде и руралног развоја у наредном периоду. Доношење и усвајање Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју ("Сл. гласник РС", бр. 10/2013,142/2014,103/2015 и 101/2016) омогућило је да се на системски начин уређује област подстицаја у пољопривреди и руралном развоју, односно прописују врсте подстицаја у пољопривреди и руралном развоју, услови за остваривање права на подстицаје и коришћење подстицаја. Од 2013. године, подстицајне мере за сектор пољопривреде усклађене су и са важећим Законом о пољопривреди и руралном развоју Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 41/2009,10/2013 и 101/2016), као и поменутиим Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју и реализују се у виду непосредних и структурних подстицаја. За политику реализације подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2013. години Уредбом ("Сл. гласник РС", бр. 20/13) је било намењено око 30 милијарди динара, у оквиру који су директна плаћања чинила чак 94%, док је мерама подршке за рурални развој било намењено свега 4% планираних средстава. За развој органске пољопривреде опредељено је 200 милиона динара, што чини 16,6 % средстава намењених за подстицаје руралном развоју. Наредних година, међутим, дошло је до смањивања подршке сектору пољопривреде из буџета државе, па је за подстицаје у 2016. години ресорно Министарство планирално знатно мањи износ у односу на 2013 годину, за чак 35%. Оно што је забрињавајуће јесте чињеница да су средства намењена подстицају органске пољопривреде драстично смањена и у 2016. години износе свега 92 милиона динара, што је за 54 % у односу на 2013. годину. У 2017. и 2018. години седства планирана за подстицаје у пољопривреди већа су у односу на 2016. годину, али и даље мања у односу на 2013. годину. Посматрано према врстама подстицаја и даље доминирају директна плаћања. Додатну подршку сектору пољопривреде представљају и средства из ИПАРД фондова чији се износ постепено повећава.

4. ЗАКЉУЧАК

Распложивост пољопривредним земљиштем даје Србији компаративну предност за развој пољопривреде у смеру чистије производње хране веома

високог квалитета. Међутим, и поред снажних природних потенцијала развој органске пољопривреде у Србији до сада је био релативно спор. Органска производња је највише заступљена у Војводини, где доминира производња жита, индустријског и крмног биља, као и узгој говеди и живине. У региону Шумадије и Западне Србије сконцентрисана је производња органског ароматичног и зачинског биља, док се у региону Јужне и Источне Србије се налази највећи проценат органских ливада и пањака, а самим тим и највећи број грла оваца у систему органског узгоја.

Мерама подршке аграрне политике могуће је позитивно утицати на даљи раст и развој органске производње, међутим подстицаји који се издвају у овом случају мера за реализацију аграрне политике веома варирају из године у годину, што у значајној мери обесхрабрује произвођаче да се озбиљније окрену овом еколошки прихватљивом систему производње хране.

ЗАХВАЛНИЦА

Рад представља део истраживања на пројекту 46006: "Одржива пољопривреда и рурални развој у функцији остваривања стратешких циљева Републике Србије у оквиру дунавског региона", као и пројекта 179028: "Рурално тржиште рада и рурална економија Србије - диверзификација дохотка и смањење руралног сиромаштва" финансираних од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- Filipović et al.,2013. Organic production in Serbia – the transition to green economy, Chapter 9 in "*Sustainable Technologies, Policies, and Constraints in the Green Economy*", Advances in Environmental Engineering and Green Technologies Series, Information Sciences Reference (an imprint of IGI Global) USA, pp. 172-188.
- МПШВ,2016 (а), Расподела по биљним врстама за 2016. годину, http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/lat/o_nama/organska.html.
- МПШВ,2016 (б), Списак произвођача органских производа, <http://www.dnrl.minpolj.gov.rs/download/organska/Spisak%20proizvodjaca%20organskih%20proizvoda.pdf>.
- Републички завод за статистику, Попис пољопривреде 2012, ниво насеља.
- Roljević et al.,2016. Support organic farming as a clean technology and development of rural areas in the EU and Serbia, Thematic Proceedings "*Sustainable agriculture and rural development in terms of the Republic of Serbia strategic goals realization within the Danube region - development and application of clean technologies in agriculture*", Institute of Agricultural Economics Belgrade, Editors: Jonel Subić, Ph. D., Boris Kuzman, Ph. D., Andrei Jean Vasile, Ph. D., ISBN 978-86-6269-056-2, pp. 595-612.

Roljević et al.,2012. Organic agriculture in terms of sustainable development and rural areas' development, *Rural development policies from the EU enlargement perspective*, European rural development network, Institute of agriculture and food economics – NRI, Institute of agricultural economics belgrade, Published by the Institute of Agricultural and Food Economics - National Research Institute, Rural areas and development – vol. 9, Editors: Drago Cvijanović, Zbigniew Floriańczyk, pp. 155-172.

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2013. години "Службени гласник РС ", бр. 20/13.

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години "Службени гласник РС ", бр. 8/16.

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. години "Службени гласник РС ", бр. 8/17.

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2018. години "Службени гласник РС ", бр. 18/18.